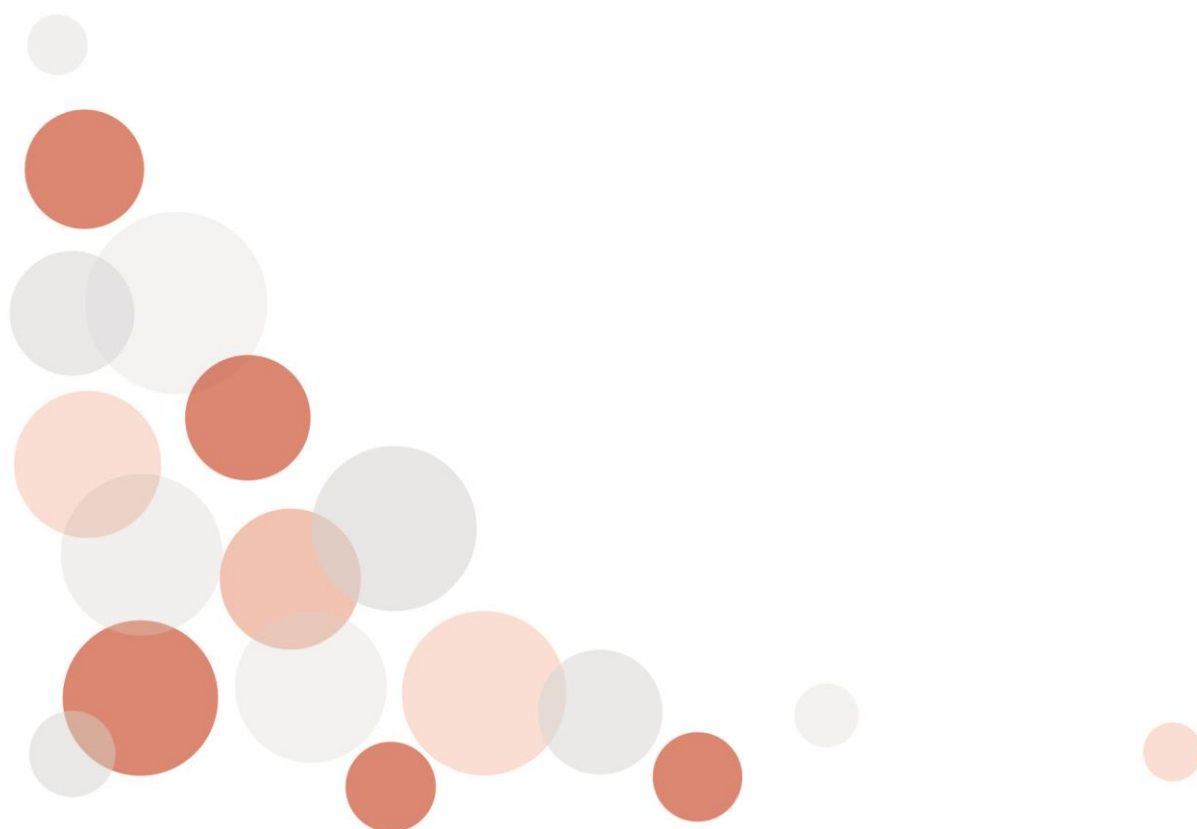

Małgorzata Kosińska-Pułka • Bożena Święch

Tekst argumentacyjny
jako sposób rozwijania u uczniów
kompetencji językowych
i społecznych

Tekst: **Małgorzata Kosińska-Pułka, Bożena Święch**

Bożena Święch

Nauczycielka języka polskiego i wiedzy o kulturze, doradca metodyczny we Wrocławskim Centrum Doskonalenia Nauczycieli, wykładowca akademicki, egzaminatorka maturalna, współautorka diagnoz WCDN, szkolny organizator rozwoju edukacji SORE, koordynatorka sieci współpracy i samokształcenia; prowadzi szkolenia dla nauczycieli i dyrektorów szkół.

Małgorzata Kosińska-Pułka

Polonistka, absolwentka Uniwersytetu Wrocławskiego; pracowała jako nauczycielka języka polskiego w X Liceum Ogólnokształcącym im. Stefanii Sempołowskiej we Wrocławiu. Ekspert Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej we Wrocławiu. Jest koordynatorem egzaminu maturalnego z języka polskiego na Dolnym Śląsku i Opolszczyźnie. Kieruje pracami zespołu autorów tworzących arkusze egzaminacyjne. W ramach projektu EFS (Budowa banków zadań) koordynowała pracami autorów zadań z języka polskiego i filozofii w ogólnopolskim zespole humanistycznym tego przedsięwzięcia. Jej zainteresowania badawcze obejmują tworzenie nowoczesnych narzędzi egzaminowania, analizowanie wpływu zmiany paradygmatu kultury na rozwiązania zadań egzaminacyjnych przez uczniów i charakteryzowanie egzaminu jako komunikatu społecznego.

Konsultacja merytoryczna:

Anna Płusa

Redakcja i korekta:

Małgorzata Skibińska

Projekt okładki:

Barbara Jechalska

Redakcja techniczna i skład:

Małgorzata Skibińska

Warszawa 2018

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji

Creative Commons – Uznanie Autorstwa – Użycie Niekommercyjne (CC-BY-NC)

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Aleje Ujazdowskie 28

00-478 Warszawa

tel. 22 345 37 00

www.ore.edu.pl

Spis treści

Wstęp	4
Warsztaty	5
Ćwiczenie z tekstami kultury.....	6
Próba sformułowania zasad tworzenia tekstu argumentacyjnego	10
Elementy wdrożeniowe.....	11
Rady dla zdających egzamin maturalny	15
Najczęściej popełniane błędy w tworzeniu tekstu argumentacyjnego	17
Rola ćwiczeń redakcyjnych w doskonaleniu kompetencji kluczowych.....	20
Wnioski, rekomendacje i inne ustalenia	24

Wstęp

Opisując sposób wykorzystania tekstu argumentacyjnego jako metody i formy pracy, należy wskazać, że opracowane materiały są warte wykorzystania w każdej sytuacji dydaktycznej, w której zdiagnozowano konieczność doskonalenia umiejętności komunikacji (to istotny element rozwijania u uczniów kompetencji językowych i społeczno-obywatelskich). Artykuł warto zatem polecić nie tylko polonistom, ale również nauczycielom innych przedmiotów – w przekonaniu, że w polskiej szkole (zgodnie z założeniami podstawy programowej) wszyscy jesteśmy nauczycielami języka polskiego – języka ojczystego.

Zadaniem nauczycieli kolejnych etapów edukacji oraz wszystkich przedmiotów objętych podstawą programową jest przygotowanie uczniów do sprawnego funkcjonowania w zmieniającym się świecie. Jeżeli nauczymy młodego człowieka umiejętności wykorzystywania wiedzy w sposób praktyczny i adekwatny do sytuacji życiowych, to spowodujemy, że absolwent naszej szkoły będzie umiał współpracować w zespole, doskonalić swoje umiejętności, myśleć logicznie, komunikować się z innymi w języku ojczystym i w językach obcych.

Wydaje się ważne, aby edukacja szkolna nie sprowadzała się jedynie do myślenia o egzaminie kończącym dany etap, ale wybiegała znacznie dalej. Opisujemy zatem działania z obszaru doskonalenia nauczycieli i prezentujemy przykłady praktyk stosowanych w pracy z uczniami, aby pokazać niektóre z mechanizmów służących rozwijaniu kompetencji kluczowych.

Dlaczego wypowiedź argumentacyjna? Jest ona jedną z najważniejszych form komunikowania się ludzi, skłania do refleksji, czyli kształtuje postawy, zmusza do uzasadniania stanowiska, nie pozwala na wypowiedzianie sądów, które nie są poparte argumentami.

Argumentowanie w praktyce szkolnej jest umiejętnością ponadprzedmiotową, gdyż uczeń musi nie tylko uzasadnić przynależność bohatera do danej generacji, ale też np. udowodnić wpływ warunków klimatycznych na rozwój turystyki, przeanalizować konsekwencje decyzji podjętych przez Bolesława Chrobrego itp. To oczywiście przykłady, które ilustrują rangę argumentowania. Praktyka szkolna uczy więc, że w życiu też nie wystarczy pozorna argumentacja – „nie, bo nie”, gdyż zawsze rodzi się pytanie: dlaczego?

Warsztaty

Niniejsze opracowanie zawiera spostrzeżenia z realizacji kilku dobrych praktyk. Należą do nich m.in.: warsztaty zrealizowane na podstawie nauczycielskich diagnoz przeprowadzonych w reprezentowanych przez nich placówkach oświatowych (szkołach gimnazjalnych i ponadpodstawowych) we Wrocławskim Centrum Doskonalenia Nauczycieli. Zajęcia z nauczycielami polonistami zostały przeprowadzone na podstawie autorskich programów dwójki doradców metodycznych i eksperta OKE we Wrocławiu. Po zakończeniu działania zgromadzono wnioski, głosy, sugestie (będące efektem gorącej linii telefonicznej i elektronicznej oraz konsultacji w ośrodku metodycznym). Podsumowanie działań i sugestie do dalszej pracy przedstawiono nauczycielom wybranym przez dyrektorów szkół z Dolnego Śląska na konferencji zorganizowanej we współpracy z Instytutem Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Wrocławskiego.

Program konferencji dla nauczycieli polonistów, zatytułowanej „Konteksty w edukacji polonistycznej w szkole i na egzaminie”, zawierał m.in. wystąpienia dotyczące istotnych kontekstów współczesności oraz wykorzystywania umiejętności analizy jej zjawisk i tworzenia toku argumentacji. Podczas konferencji został wygłoszony m.in. wykład o znaczeniu wyników egzaminów wewnętrznych dla pracy w szkole i w samokształceniu w związku z wyzwaniem humanistyki (Dyrektor OKE we Wrocławiu Wojciech Małecki)¹. Istotną część spotkania stanowiło wystąpienie Małgorzaty Kosińskiej-Pułki (OKE) i Bożeny Święch (WCDN): „Rozmawiamy o warsztatach dla nauczycieli języka polskiego szkół ponadgimnazjalnych. Tekst argumentacyjny na egzaminie maturalnym oraz w praktyce szkolnej”. Główny cel omawianych warsztatów dotyczył doskonalenia kompetencji nauczycieli w zakresie umiejętności analizowania i tworzenia przez uczniów tekstu argumentacyjnego. Zgodnie z założeniami ich uczestnik powinien:

- znać kierunki polityki oświatowej,
- rozpoznawać strukturę tekstu argumentacyjnego/kompozycję całości oraz części,
- tworzyć argument zgodnie z jego budową i funkcją,
- analizować zadania umieszczone w arkuszu pod względem zgodności z wymaganiami formalnymi egzaminu,
- korzystać z właściwej dokumentacji: raportów na temat wyników, komunikatów dotyczących egzaminu.

Uczestnicy zajęć rozmawiali również o argumencie i jego strukturze oraz o uzasadnieniu stanowiska piszącego. W dyskusji odpowiadali na pytania:

- Jak poprawnie zbudować tekst argumentacyjny?
- Na czym polega realizacja zamysłu kompozycyjnego tekstu teoretycznego?
- Jakie są warianty kompozycji tekstu argumentacyjnego?

¹ Pozostałe wystąpienia: *Jak skutecznie mówić?* (dr hab. Jacek Grębowiec, UWr), *Kultura upokarzania a celebryci* (dr Michał Rydlewski, UWr), *Jak budować pewność komunikatu* (mgr Paweł Pawiński, UWr).

- Czym jest temat, a czym problem w tekście argumentacyjnym?

Działania dotyczące sztuki argumentacji obejmowały zajęcia doskonalące umiejętności ponadprzedmiotowe. Uczestnicy rozpoznawali treści tworzące wiedzę oraz odniesienia społeczne i psychologiczne (empatia i poczucie odpowiedzialności za siebie i drugą osobę).

Wykonywane ćwiczenia umożliwiły również doskonalenie umiejętności przydatnych w komunikacji na lekcjach z innych przedmiotów humanistycznych i przygotowujących ucznia do świadomego uczestniczenia w kulturze. Uznano, że zdobyta umiejętność argumentowania pozwoli mu wypowiadać się w odpowiedni sposób także na lekcjach z przedmiotów ścisłych.

Doskonalono umiejętności niezbędne w życiu dorosłego człowieka w sytuacjach osobistych i zawodowych (wnioskowanie, analizowanie, budowanie tezy, formułowanie argumentów i kontrargumentów).

Doskonalone umiejętności dotyczyły stosowania polszczyzny w sytuacjach szkolnych i pozaszkolnych, tworzenia wypowiedzi argumentacyjnej różnego typu i gatunku, w tym uzasadniania własnego stanowiska, komponowania tekstu własnego zgodnie z zasadami retoryki, wygłaszania tekstu własnego i cudzego zgodnie z zasadami kultury wypowiedzi, uwrażliwiania na dbałość o język publicznych wystąpień. Uczestnicy dyskutowali o doskonaleniu umiejętności i nawyku samokształcenia, organizowania własnego procesu uczenia się, pozyskiwania informacji z różnych źródeł i ich selekcjonowania zgodnie z problemem zawartym w zadaniu.

Pracę na warsztatach wyznaczały kolejne etapy, który posłużyły w poszukiwaniu odpowiedzi na pytania (problemy):

- Jak poprawnie zbudować tekst argumentacyjny?
- Na czym polega realizacja zamysłu kompozycyjnego tekstu teoretycznego?
- Jakie są warianty kompozycji tekstu argumentacyjnego?
- Jak odróżniać temat tekstu od problemu w nim podejmowanego?

Ćwiczenie z tekstami kultury

Ważnym ćwiczeniem warsztatowym było to, do którego uczestnicy warsztatów otrzymali wydruki i kserokopie fragmentów wybranych tekstów kultury, głównie literackich. Było to ćwiczenie w redagowaniu spostrzeżeń na temat tekstów kultury, jej skryptów dających się wykorzystać w formie rozprawki problemowej. Punktem wyjścia był fragment tekstu Izabeli Czarторыskiej *Myśli różne o sposobie zakładania ogrodów*.

Izabela Czartoryska***Myśli różne o sposobie zakładania ogrodów (fragmenty)²***

Sadząc drzewa, należy naśladować naturę; kształcić gaje przyjemne, pomiędzy nimi porobić ścieżki, ładnie obsadzone, prowadzą jedne ku wiosce, drugie do gościńca, inne na łąki, na ładne widoki, czyli do lasków pobliskich. Z tego się ułoży najmiłszy, najprzyjemniejszy ogród. [...] Odślonienie i dobre użycie widoków, ukrycie granic ogrodu, a łatwość dla oka przejścia onych są to (jeżeli można użyć tego słowa) czary, przez które ogród się powiększa, odświeża i zawsze odwdzięcza nową lubością właścicielowi za jego prace i starania. Inaczej w najrozleglejszym ogrodzie doszedłszy do końca, oko smutnie postrzega rozdział sztuki z naturą, do której przyrównując najpiękniejsze dawne regularne ogrody, muszą w imaginacji więdnąć, a w istocie się sprzykrzyć.

[...]

Pierwszy w dostojności między drzewami dąb, moc i władzę ma sobie oddaną nad gruntem, na którym stoi, gdy wypuszcza ogromne swe korzenie w głąb przepaści ziemskich. Dlatego żadne drzewo nie opiera się silnie wichrom, żadne takiego odporu nie daje burzom. Moc jego i piękność, spólnym płynąć korytem, wzajemnie się wspomagają. Gdy upłyną, dąb niewzruszony stojąc, już wtedy nie dzieli się na konary, zdaje się, że pień jego inne dźwiga drzewa. W opisanu dęba zapominać nie można rozległości cienia, którym okrywa ziemię wkoło siebie. [...] Trwałość jego dodaje mu wiele ozdoby. Przez wieki dąb nabywa piękności i powagi, której nawet ginąc, nie traci zupełnie. Bo czasem już usychając, siwy wierzchołek wznosząc ku obłokom jeszcze stroi i upoważnia miejsce, gdzie przez kilka wieków wzrastał.

W dalszej kolejności nauczyciele zredagowali na podstawie lektury tekstu wskazówkę do tematu rozprawki problemowej. Ustalanie problemu rozprawki na podstawie tekstu teoretycznego z dominującą funkcją informacyjną zaowocowało następującymi propozycjami pytań:

- Jaką rolę pełni natura w życiu każdego człowieka?
- Czy człowiek porządkuje naturę, czy ją stwarza?
- W jaki sposób natura może wpływać na życie człowieka?
- W kontaktach z naturą należy się kierować jej pięknem czy użytecznością?

Ostatecznie do kolejnych ćwiczeń został wybrany temat: „Drzewa – zwykłe rośliny czy symbole w kulturze?”. Następnie uczestnicy zajęć zostali podzieleni na grupy, z których każdej przydzielono tekst do opracowania argumentacji w związku z zaproponowanym tematem.

Tab. 1.

Tekst kultury	Pierwsze zdanie tekstu
Jan Kochanowski, <i>Na lipę</i>	„Gościu, siądź pod mym liściem, a odpoczni sobie! / Nie dójdzie cię tu słońce, przyrzekam ja tobie [...]”.
Jan Twardowski, <i>Wiersz z dedykacją Zbigniewowi Herbertowi</i>	„Tu znowu jest tak samo i nic się nie zmienia / trójkątne liście brzozy i olchy okrągłe [...]”.
Zbigniew Herbert, <i>Dęby</i>	„W lesie na wydmy trzy dorodne dęby / u któ-

² I. Czartoryska, *Myśli różne o sposobie zakładania ogrodów*, Wilhelm Bogumił Korn, Wrocław 1807 [online, dostęp dn. 20.05.2018].

	rych szukam rady i pomocy / bo chóry milczą odeszli prorocy [...]”.
Eliza Orzeszkowa, <i>Gloria victis</i>	„Leciał wiatr światem ciekawy, niespokojny, słuchał gwarzeń, opowiadań wód, zbóż, kwiatów polnych, drzew przydrożnych [...]”.
Stefan Żeromski, <i>Ludzie bezdomni</i>	„Tuż nad jego głową stała sosna rozdarta. Widział zgłębi swojego dołu jej pień rozszarpany [...]”.
Wiesław Myśliwski, <i>Ostanie rozdanie</i>	Była wiosna, pora niemal rytualna do robienia porządków. A niedaleko za oknem, przy którym siedziałem, rozkwitła gruska. Nie jakaś szlachetna odmiana [...]

Ćwiczenie z wybranymi tekstami literackimi wykonywane było w grupach w celu ustalenia argumentacji. Efekty zostały zapisane na planszach i przedstawione całemu zespołowi. Ich kolejność powinna odzwierciedlać tok wyводу i nawiązywać do tematu na podstawie fragmentów tekstów literackich (efekty pracy w grupach). W zapisach każdej grupy zostały podkreślone te fragmenty, które stanowią punkt wyjścia do argumentacji.

Podział grup i przydział materiału w grupach prezentował się następująco:

Grupa zielona – Zbigniew Herbert, *Dęby*

Zupełnie inne ujęcie symboliki drzewa pojawia się w wierszu Zbigniewa Herberta pt. *Dęby*, który został opublikowany w 1990 roku. Określa się, że w tym czasie dominującym nurtem staje się postmodernizm. W tekście Herberta najistotniejsze treści wyznaczane są przez pytania stawiane przez podmiot liryczny. Oscylują one wokół opozycji między naturą a kulturą, zmierzchu autorytetów i filozoficznego zagadnienia losu. Tytułowe dęby nie są zwykłymi roślinami, lecz symbolizują stałość i trwałość. To człowiek zastanawia się, „kto rządzi/czy bóg wodnistooki [...], czy demiurg nikczemny [...], czy konieczność jest tylko odmianą przypadku”. To człowiek szuka w nich rady i pomocy w czasie największego zwątpienia i zmierzchu autorytetów, „bo chóry milczą odeszli prorocy”. Ludzie bowiem rozpaczają, a dęby trwają. Dlatego właśnie Herbertowskie dęby nie są zwykłymi roślinami, a istotnymi symbolami w kulturze.

Grupa czerwona – Jan Twardowski, *Wiersz z dedykacją*

Świat przyrody jest bardzo ważnym tematem poezji ks. Jana Twardowskiego. Jednym z elementów tego świata są drzewa, które poeta traktuje jako jeden z równorzędnych składników natury, nie bardziej istotny niż cebula albo lilia. Jednak w całej twórczości Twardowskiego – również w *Wierszu z dedykacją* – przyroda jest domeną boską, to w niej ludzie powinni odnajdywać piękno, harmonię dzieła boskiego. Pojawiające się w tekście drzewa – brzozy, olchy, akacja – wyrażają odwieczne prawa natury, jej stałość: „akacja pachnie jak za czasów Prusa”, a „leszczyna rodzi swój orzech laskowy”. Tym samym drzewa stają się symbolem porządku świata, jego trwałości – znakiem, że człowiek może poczuć się w naturze bezpieczny („cień drzewa w samo południe wskazuje na północ”). Tekst ks. Twardowskiego pokazuje, że to, co człowiekowi niewierzącemu jawić się może jako zwykła roślina, dla osoby religijnej będzie symbolem obecności Boga (to mowa tajemna drzew – inna niż ta nazywana ezopową w *Glorii victis*).

Grupa czerwona – Jan Twardowski, *Wiersz z dedykacją*

Świat przyrody jest bardzo ważnym tematem poezji ks. Jana Twardowskiego. Jednym z elementów tego świata są drzewa, które poeta traktuje jako jeden z równorzędnych składników natury, nie bardziej istotny niż cebula albo lilia. Jednak w całej twórczości Twardowskiego – również w *Wierszu z dedykacją* – przyroda jest domeną boską, to w niej ludzie powinni odnajdywać piękno, harmonię dzieła boskiego. Pojawiające się w tekście drzewa – brzozy, olchy, akacja – wyrażają odwieczne prawa natury, jej stałość: „akacja pachnie jak za czasów Prusa”, a „leszczyna rodzi swój orzech laskowy”. Tym samym drzewa stają się symbolem porządku świata, jego trwałości – znakiem, że człowiek może poczuć się w naturze bezpieczny („cień drzewa w samo południe wskazuje na północ”). Tekst ks. Twardowskiego pokazuje, że to, co człowiekowi niewierzącemu jawić się może jako zwykła roślina, dla osoby religijnej będzie symbolem obecności Boga (to mowa tajemna drzew – inna niż ta nazywana ezopową w *Glorii victis*).

Grupa zielonych jaśniej – Jan Twardowski, *Wiersz z dedykacją*

Drzewa w wierszu Jana Twardowskiego są symbolami ciągłości istnienia, o czym świadczą słowa: „Tu [...] jest tak samo i nic się nie zmienia”. Można je uznać za przesłanie utworu. Podmiot liryczny widzi świat przyrody i cywilizację. Ożywiona leszczyna, a właściwie jej owoce, zostały nazwane przez człowieka „orzechami”. Jan Twardowski z dużym znawstwem, wynikającym z jego wykształcenia i pasji, opisuje rodzime gatunki drzew: brzozy, olchy, leszczyny i akacje. Według autora natura jest projekcją „prostego Boga” i Jego miłości do stworzonego świata. Ta doskonałość i trwałość drzew symbolizują *sacrum* człowieka i natury. Podobnie ten problem interpretuje Eliza Orzeszkowa – drzewa opowiadają historię bohaterów z różnych perspektyw, zatem pamięć o wydarzeniach ważnych dla historii Polski jest pamięcią zbiorową i wpływa na ciągłość przekazu kolejnych pokoleń. Drzewa jako wierni świadkowie wydarzeń symbolizują trwałość pamięci o powstaniach.

Grupa niebieskich – Jan Twardowski, *Wiersz z dedykacją*

Utwór Jana Twardowskiego *Wiersz z dedykacją* rozpoczyna się od wersu: „Tu znów jest tak samo i nic się nie zmienia”. Refleksje o stałości i niezmienności świata – zawartą w tych słowach – ilustruje przypadek drzew rosnących w ogrodach od dawna, „od zawsze” („akacja pachnie jak za czasów Prusa”). Są one dla poety wyznacznikiem ładu, skarbów ludzkiej egzystencji, porządku świata danego człowiekowi przez Boga, „a Pan Bóg jest tak prosty, że musi być duchem”. Przywołując obraz drzew, Twardowski przeciwstawia się myśli Heraklita wyrażonej w słowach „wszystko płynie”, podkreślającej zmienność ludzkiego życia i świata. Tym samym drzewa to w wierszu nie tylko zwykłe rośliny, to symbole trwałości, nienaruszalności porządku życia. Dzięki nim toczy się w utworze dialog z tradycją filozoficzną.

Grupa Niebieskich – Stefan Żeromski, *Ludzie bezdomni*

Symbolem jest także rozdarta sosna z *Ludzi bezdomnych* Stefana Żeromskiego, mimo że autor rozpoczyna fragment od prawie realistycznego opisu sosny rosnącej „na brzegu zawałiska”. W opisie tym wiele uwagi poświęca rozdarcie sosny, jej pęknięciu na część „żywą” i „martwą”. Służące zobrazowaniu rozdarcia sosny porównanie do człowieka nabitego na pal personifikuje drzewo, które staje się wyrazem, symbolem ludzkich emocji: cierpienia, bólu, poczucia rozdarcia wewnętrznego. Są to jednocześnie odczucia głównego bohatera, który stanął przed najtrudniejszym wyborem w całym swoim życiu – wyborem między szczęściem osobistym, obowiązkiem, między słabością a „długiem przekłętym”, obowiązkiem wobec społeczeństwa, który wymaga poświęcenia. Sosna symbolizuje te wybory, wahania, rozterki.

Grupa Niebieskiego Lazuru – Jan Kochanowski, *Na lipę*

W wierszu Jana Kochanowskiego czarnoleska lipa staje się znakiem renesansowej wizji świata: harmonii, arkadyjskości, dobroczynnego wpływu na człowieka. Monolog lipy oddaje doświadczenia szlachcica-ziemianina, mieszkańca renesansowej Arkadii. Opisywane drzewo jest nie tylko schronieniem dla ptactwa i pokarmem dla pszczoł, ale przede wszystkim stwarza dogodne warunki do pracy umysłowej i odpoczynku dla człowieka. Końcowe odwołanie do mitologicznego hesperyjskiego sadu – typowe dla epoki – podkreśla odwieczną harmonię człowieka ze światem natury.

Fragment prozy – Wiesław Myśliwski, *Ostatnie rozdanie*

Grusza w tekście Wiesława Myśliwskiego jest drzewem rosnącym za oknem jego rodzinnego domu, a jednocześnie punktem odniesienia do refleksji natury egzystencjalnej. Jest łącznikiem między przeszłością a teraźniejszością bohatera, o czym świadczy obserwowana cykliczność kwitnienia i owocowania. Konfrontacja z kwitnącym drzewem umożliwia podróż w głąb samego siebie i samopoznanie. Bohater dostrzega rozdźwięk między życiem dojrzałym a planami z dzieciństwa; doświadczeniem świata człowieka dorosłego a wyobrażeniem dziecka. Dochodzi do wniosku, że gdyby nie szrama po ranie z dzieciństwa, miałby wątpliwości co do własnej tożsamości.

Próba sformułowania zasad tworzenia tekstu argumentacyjnego

Po zakończeniu ćwiczenia i zaprezentowaniu jego efektów nauczyciele poloniści sformułowali wnioski na temat zasad redagowania tekstu. Uznali, że w tworzeniu rozprawki problemowej konieczne jest ustalenie kolejności argumentacji (w tym kolejności/porządku wykorzystanych tekstów), zastosowanie mechanizmów wpływających na spójność wypowiedzi oraz dopisanie wskaźników zespolenia pomiędzy akapitami. Przypomniano też najważniejsze szkolne zasady pisania dobrego wypracowania³.

Tab. 2.

Kategoria osiągnięć	Rozprawka	Interpretacja
Wiedomości	- Wiedza szczegółowa. - Znajomość tekstów. - Znajomość faktów (historycznoliterackich). - Znajomość formy.	Wiedza ogólna: - Poetyka opisowa i historyczna, znajomość zasad metodologicznych. - Wiedza szczegółowa: znajomość kontekstu (w tym macierzystego).
Rozumienie	- Powiązanie faktów. - Kompozycja pracy.	- Rozumienie pojęć i zasad. - Poprawny tok analizy. - Wybór właściwego kontekstu.
Umiejętności proste	- Umiejętności doboru faktów i logicznej argumentacji. - Poprawność języka i stylu.	- Umiejętność opisu analitycznego i wnioskowania. - Poprawność języka i stylu. - Posługiwanie się językiem krytycznoliterackim.
Umiejętności złożone	Interpretacja faktów: ujęcie tematu.	- Interpretacja historycznoliteracka. - Wartościowanie.

³ Warto przypomnieć, co w tej kwestii twierdziła Bożena Chrzęstowska, ponieważ w ustaleniach nauczycieli pobrzmiewają swoiste echa jej wcześniejszych wypowiedzi (zob. *Poetyka stosowana* lub komentarze i wskazówki dla uczestników olimpiady polonistycznej).

Na spotkaniu przeanalizowano wypracowania uczniów kończących edukację w szkole ponadgimnazjalnej. Na tej podstawie ustalono listę powinnośi piszących i najczęściej popełnianych przez nich błędów.

Do powinnośi ucznia należy zrozumienie tematu – wczytanie się w treść, właściwy dobór faktów i logicznej argumentacji, dostrzeżenie znaczenia wiadomości i ich rozumienie, dysponowanie wiedzą szczegółową, historycznoliteracką, umiejętność panowania nad rozległym materiałem oraz selekcji i doboru faktów, respektowanie (zwykłych) kryteriów poprawnośi językowej.

Błędy w realizacjach uczniowskich rozprawek to z kolei brak wiedzy, kolokwialne myślenie, poetyzowanie (pretensjonalne, piękne pisanie o niczym), manifestowanie siebie (impresje, odczucia, wynurzenia osobiste), nieporadność analityczna (streszczanie i wyliczanie środków stylistycznych).

Każdy piszący powinien też pamiętać, że temat rozprawki zawiera pytanie o coś – my szukamy rozwiązania zagadnienia, ale kierując się rzetelną wiedzą, a nie intuicją i pseudoerudycją. Rozważania nad problemem zawartym w temacie rozprawki mogą odzwierciedlać tok myślenia (od wątpliwości, pytań przez odpowiedzi, uzasadnienia do rozwiązania). Ważne jest sformułowanie zagadnienia (pytań, wątpliwości). Trzeba szukać odpowiedzi, wyjaśnienia (przyczenie argumentów, uzasadnień). Rozwiązanie zadania, czyli rozwinięcie tematu, powinno zawierać sformułowane uogólnienia, twierdzenia, argumenty. Dobry tekst zawiera uogólnienie w podsumowaniu – swoistą refleksję nad tym, co zostaje po napisaniu wypracowania jako przesłanie.

Elementy wdrożeniowe

Już po zakończeniu warsztatów nauczyciele przekazywali w formie konsultacji ćwiczenia wypracowane z uczniami na podstawie doświadczeń ze szkolenia.

Oto przykłady wybranych ćwiczeń doskonalących:

1. Ćwiczenie redakcyjno-stylistyczne
 - A. Ułóż zdania, stosując w nich podane niżej przenośne wyrażenia, tak by wykazać, że rozumiesz ich znaczenie: biały kruk, łabędzi śpiew, niedźwiedzia przysługa, gołębie serce, słomiany ogień, ciepłe kluchy, niebieski ptak, różowe okulary, czarna owca, krokodyl łyzy, czarna niewdzięczność.
 - B. Użyj w zdaniach następujących zwrotów: spojrzeć spod rzęs, szepnąć z czułością, pomyśleć z nadzieją, upić się z rozpaczy, umrzeć ze śmiechu, powiedzieć ze złością, zapłakać ze zmartwienia.
 - C. Do każdego z podanych niżej związków wyrazowych dopisz co najmniej jeden synonim lub sformułowanie synonimiczne: siać niezgodę, zadzierać nosa, szukać ze świecą, patrzeć przez palce, rzucać okiem, mieć nóż na gardle, budować zamki na lodzie,

nabić w butelkę, szukać igły w stogu siana, iść jak po grudzie, wyprowadzić w pole, zrobić w konia, wpuścić w maliny, nie owijać w bawełnę, zapuszczać żurawia, drzeć koty, milczeć jak grób, wziąć się w garść.

- D. Które z podanych frazeologizmów stosuje się w języku potocznym, a które także w języku literackim? Uzupełnij tabelkę.
- E. Napisz krótki tekst na temat: „Dlaczego nie należy zrywać bezmyślnie kwiatów na łące?”. Postaraj się sformułować swoje argumenty, odwołując się do wybranego utworu literackiego. Może uda Ci się wypowiedź zakończyć rozważaniem o istocie piękna?

2. Ćwiczenia doskonalące formułowanie argumentów w dyskusji

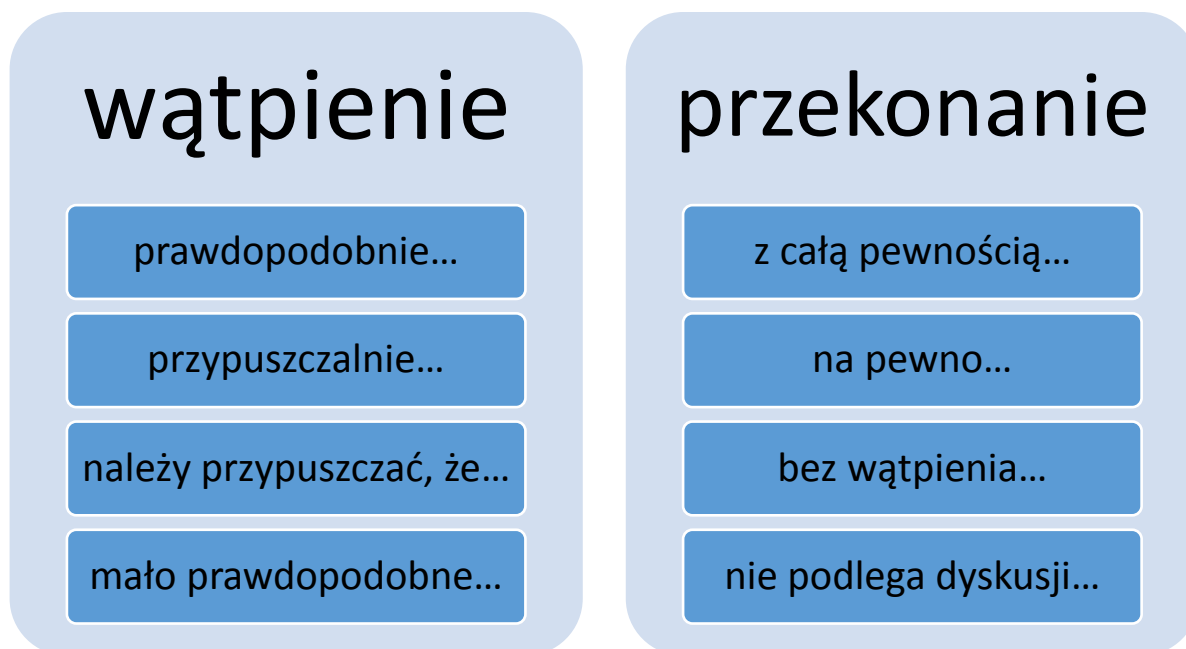
Zabierz głos w dyskusji na podany temat. Sformułuj pisemnie jeden argument za lub przeciw i rozwiń go w kilku zdaniach.

Skorzystaj ze słownictwa:

- moim zdaniem...;
- sądzę, że...;
- według mnie...;
- w moim przekonaniu...;
- w mojej ocenie...;
- przypuszczam...;
- wydaje mi się...;
- z całą pewnością...
- niewątpliwie...;
- stanowczo...;
- oczywiście jest, że....

3. Ćwiczenie doskonalące

Zastosuj poniższe słownictwo w swojej wypowiedzi, w której wyrażasz wątplenie lub przekonanie:

Rys. 1.

4. Ćwiczenie doskonalące formułowanie argumentów na podstawie fragmentu tekstu literackiego

Polegało ono na opracowaniu swoistej mapy tekstu, interpretacji podanego fragmentu formie notatek na tekście. W tym celu wykorzystano fragment prozy Antoine'a de Saint-Exupéry'ego – dołączony do zadania maturalnego z maja 2017 roku.

Przykład mapy tekstu wraz z notatkami:

Zadanie 14: (0–50)
Wybierz jeden temat i napisz wypracowanie.

Temat 1. Praca – pasja czy obowiązek? Rozważ problem i uzasadnij swoje zdanie, odwołując się do fragmentu *Ziemi, planety ludzi* Antoine'a de Saint-Exupéry'ego oraz do wybranych tekstów kultury. Twoja praca powinna liczyć co najmniej 250 słów.

Ziemia, planeta ludzi

Było to w roku 1926. Jako młody pilot cywilny pracowałem od niedawna w Towarzystwie Latécoère. [...] Uczyłem się tam mojego zawodu. Podobnie jak moi koledzy, odbywałem nowicjat, przez który musiał przejść każdy z nas, zanim dostał zaszczytu pilotowania samolotu pocztowego. Loty ćwiczebne, jazdy Tuluza – Perpignan i z powrotem, skromne lekcje meteorologii w lodowatym hangarze. Życie wypełniał nam strach przed górami Hiszpanii, których jeszcze nie znaliśmy, i szacunek dla starszych kolegów.

Tych starszych kolegów spotykaliśmy w restauracji. Opryskliwi, z rezerwą, jak z łaski udzielali nam swych rad. A kiedy czasem któryś z nich, po powrocie z Alikantu czy Casablanki, przychodził spóźniony, w skórzanym płaszczu ociekającym deszczem, i jeden z nas pytał go nieśmiało o warunki lotu, krótkie odpowiedzi umiały z burzy wyczarować przed naszymi oczyma bajeczny świat pełen sideł, zasadzek, nagle wyłaniających się skał, stromizn i wichrów zdolnych wyrwać cedry z korzeniami. [...]

olingo nanka
szacunek
silne emocje
alienacja
aura →
trudne warunki

Pamiętam jeden powrót Bury'ego, który później zginął w Corbières. Stary pilot zasiadł wśród nas i jadł powoli, bez słowa, pochylając przytłoczone jeszcze niedawnym wysiłkiem ramiona. Był wieczór po jednym z tych niepogodnych dni, kiedy na całej długości trasy niebo jest zgniłe, a pilot ma wrażenie, że góry toczą się w błocie tam i na powrót niczym zerwane z uwięzi działa, które w dawnych czasach orały ciężkimi kołami pokłady żaglowców. Spojrzałem na Bury'ego, przełknąłem ślinę i zdobyłem się na pytanie, czy miał ciężki lot. [...] Wreszcie Bury podniósł głowę, [...] coś sobie przypomniał i nagle wybuchnął dźwięcznym śmiechem. Zachwycił mnie ten śmiech – Bury śmiał się tak rzadko! – ten krótki śmiech, który rozpromienił jego zmęczenie. Bez żadnego innego komentarza do swojego zwycięstwa pochylał głowę i znów żuł bez słowa. [...]

Tak wymagania i wyrzeczenia, które narzuca praca zawodowa, przeobrażają i wzbogacają świat. [...] Na jednostajny krajobraz, który nuży pasażera, załoga samolotu patrzy innymi oczyma. Zasnuwające horyzont obłoki nie są dla niej elementem dekoracyjnym: będą bezpośrednio obchodziły mięśnie pilota i postawią przed nim pewne problemy do rozwiązania. [...] Oto szczyt, jeszcze daleki; jakie ukaże oblicze? W noc księżycową będzie wygodnym punktem orientacyjnym. Jeśli jednak pilot leci na ślepo, z trudem wyrównuje odchylenia i nie jest pewien swojej pozycji, szczyt staje się dynamitem i wypełni swoją groźbą całą noc. [...]

Tak samo zmieniają się także oceany. Zwykli pasażerowie nie dostrzegają burzy: widziane z tak wysoka fale nie mają wyraźnego kształtu, stopy wody wydają się nieruchome. Zarysowują się na nich tylko wielkie białe plamy, unerwione i pienne, jak gdyby skute mrozem. Ale załoga widzi je i wie: tutaj nie wolno wodować. Dla niej te plamy wyglądają jak wielkie jadowite kwiaty.

A jeśli nawet lot odbywa się pomyślnie, pilot, który leci gdzieś na swoim odcinku trasy, nie jest zwykłym widzom zwykłego pejzażu. Barwy ziemi i nieba, ślady wiatru na morzu, złociste chmury o zmierzchu budzą nie podziw pilota, ale rozważę. [...] Sam w centrum olbrzymiego trybunału utworzonego dlań przez burzliwe niebo, pilot walczy o swój ładunek pocztowy z trzema bóstwami żywiołu: górą, morzem i burzą.

Antoine de Saint-Exupéry, *Nocny lot. Ziemia, planeta ludzi. Pilot wojenny*, Kraków 1971.

(pogoda (deszcz, błoto))
 !!!
 TRUDY LOTU
 aura
 (STRACH I FASCYNACJA)
 (WYŻWIENIE)
 (ODPOWIEDZIALNOŚĆ)
 (WYZWANIA)
 (KONCENTRACJA (STRESS))
 (SKUPIENIE)
 LOT = PRACA = WALKA

Rys. 2.

Tak opracowany tekst powinien stanowić punkt wyjścia do formułowania argumentów związanych z realizacją zadania.

Analiza wybranych prac uczniów zdających egzamin maturalny w maju 2018 r. pozwala przedstawić rodzaje argumentów wykorzystanych w rozprawkach problemowych.

Przykładowe argumenty sformułowane na podstawie tekstu zamieszczonego w zadaniu:

1. Praca pilota to wymagająca poświęcenia profesja:
 - długie lata edukacji,
 - wysiłek,
 - konieczność stałego doskonalenia się,
 - dyscyplina.
2. Praca pilota jest bardzo niebezpieczna:
 - korzystanie z maszyn o różnych parametrach (różnice w technologii),
 - wpływ warunków atmosferycznych (burze, zmiany w pogodzie),
 - ryzyko,
 - odpowiedzialność za innych i ich bezpieczeństwo.
3. Praca pilota wpływa na jego stan ducha:
 - silne i różnorodne emocje (strach, fascynacja),
 - samotność,

- poczucie pustki,
 - wyobcowanie.
4. Praca pilota wiąże się z szacunkiem i podziwem względem innych:
- wdzięczność pasażerów,
 - grono naśladowców.
5. Praca jako łączenie pasji i obowiązku:
- *Stowarzyszenie umarłych poetów* w reż. Petera Weira (nauczyciel, John Keating),
 - Albert Camus, *Dżuma* (lekarz, Rieux),
 - Bolesław Prus, *Lalka* (naukowiec, Geist),
 - *Amadeusz* w reż. Miloša Formana (Mozart, kompozytor).
6. Praca jako katorga:
- Szczególny wymiar pracy: *Nędznicy* Wiktora Hugo, *Inny świat* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego.
7. „Nieróbstwo”:
- Nawłóć w *Przedwiośniu* Stefana Żeromskiego, Bolimowo w *Ferdydurke* Witolda Gombrowicza,
 - krytyka szlachty i jej stosunku do pracy,
 - praca jest swego rodzaju poniżeniem,
 - praca jest dla służby, pasje są dla gospodarzy.

Rady dla zdających egzamin maturalny

Ustalono również, na czym polega przemyślany wybór tekstów kultury. Sformułowano rady dla zdających egzamin maturalny:

- Nie wybieraj naiwnych, infantylnych tekstów (bajek, seriali, reklam).
- Wybieraj odpowiednie, wartościowe i funkcjonalne lektury.
- Ustal stanowisko (sformułowanie tezy).
- Staranne zredaguj argumenty (pamiętaj o ich rodzajach i budowie).
- Funkcjonalne dobierz przykłady do argumentów.
- W Twojej pracy konieczne jest:
 - wnioskowanie (uogólnianie i konstatowanie, pointowanie, podsumowywanie),
 - stosowanie starannej polszczyzny i oryginalnego stylu.
- NIE STRESZCZAJ.
- Pamiętaj, że ważne w Twojej pracy są:
 - stosowność wyboru własnego tekstu kultury,
 - funkcjonalność wyboru tekstu kultury,

- myślenie historyzujące (ciągłość doświadczeń kulturowych, dialog z kulturą),
- sprawność językowa (w tym komunikatywność),
- komponowanie wypowiedzi własnej (zamysł).

Nauczyciele-poloniści, którzy mają uprawnienia egzaminatora, podpowiadali również, że w rozprawce należy:

- zinterpretować tekst stosownie do polecenia;
- wyszukać odpowiednie konteksty (teksty kultury) konieczne do opracowania zagadnienia wskazanego w poleceniu;
- porównać funkcjonowanie tych samych motywów w różnych tekstach kultury.

Najczęściej popełniane błędy w tworzeniu tekstu argumentacyjnego

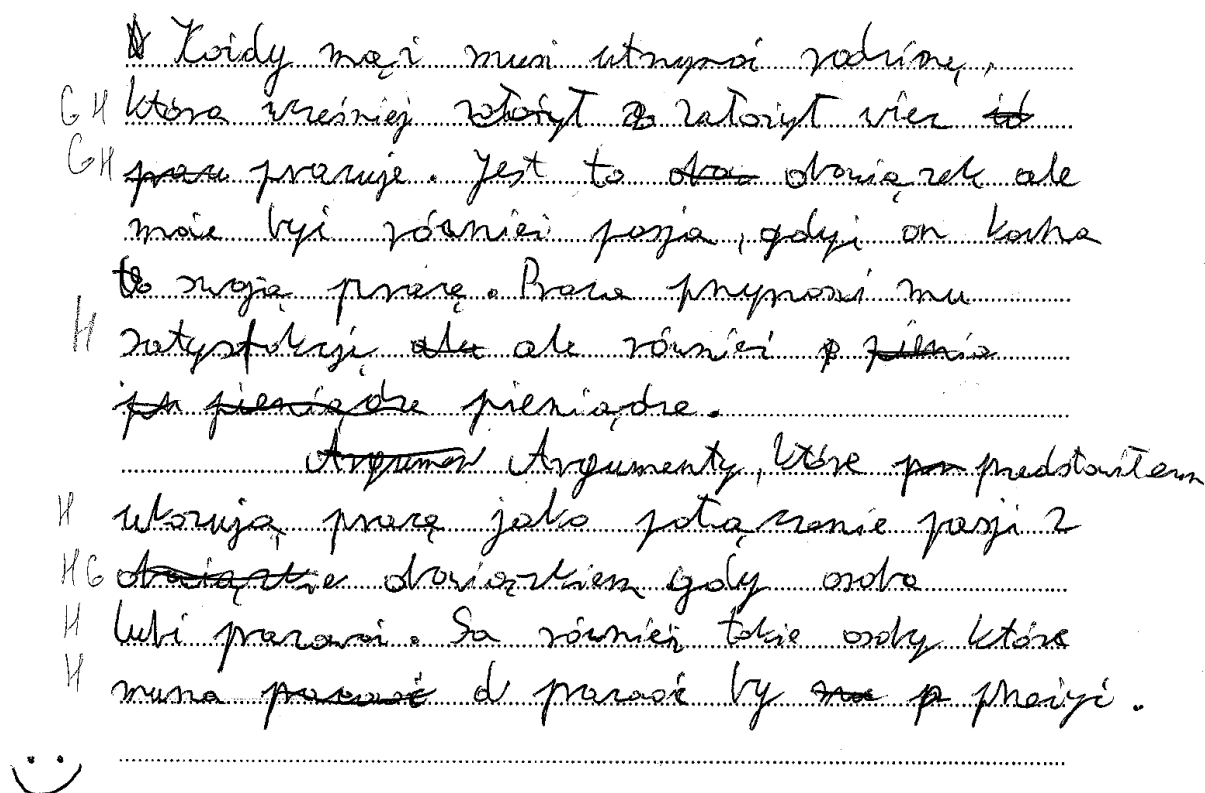
Poniżej prezentujemy przykład wypracowania, które **nie stanowi** realizacji założeń tekstu argumentacyjnego.

WYPRACOWANIE

na temat nr 1.....

- G Para jest to cuposini, która kiedy z nos
E i igini wykonuje. Dla niektórych proiba
H Many o wypiszenie imieni jest potrzebne
jako para. ~~Para jest to...~~
~~Para nie musi być para~~
G Para dla niektórych ludzi jest dowiedzeniem,
HH a dla osób które kochają swoją parę
+ JA jest ona para.
GH W fragmencie "Ziemie, planeta ludzi"
H + para jest potrzebna jako para
H dla której ciotki jest w stanie
+ walczyć o parę przyjaciół. Niekiedy
G ciotki ~~para~~ w swojej parze.
E W Toruńskim Latécoère zaprowadzono
E się pilotowaniem samolotów. Dla wielu
G ludzi jest to cel życia, gdy jako mali
I chłopcy chcieli latać samolotem.
~~Para jest to...~~ Bohater opisy
opisuje proces odkrycia, że ~~para~~ który
H jest dowiedzeniem by ~~para~~ móc pilotować
+ samolot. Po odkryciu przychodzi czas na
GH przyjemności. Spotykali się by ~~para~~ wypoczynić
starych kolegów ~~para~~ który ~~para~~ już ~~para~~

pracy i mają większe doświadczenie
doświadczenie. Opowiada Opowiada Opowiada
H nie chce nie chce, gdzie są inne rzeczy
GH po 1 pr pracy. Cierpić dnia 1 pr pracy.
Bohater strasnie nie lat swojej pracy, gdzie
H nie wiekist czy da sobie radę z 1 pr
presja dostawienia. Takimże na wypracowanie
miejscie oraz lat jego życie są wypełnić
strach przed gołymi Hiszpanii, którymi
G jeszcze nie znał. Tymczasem tekstom kultury
G jest już a jest para ~~Ekstrem~~. Ekstrem
G Syryta, który przez wielokrotność życia
F wykonuje pracę, której nie dosta się
I wykonaj. Utrać on w wielu miejscach
C wietha kule na górę, która gdy jest
GH furi była blisko celu starata się v dot
musiał on wykonywać pracę od
HG zornym. Narysowane p jest to Syryta praca.
C G Pła Syryta. Syryta było to sens życia
ale różnieli dronizacji. Kolejny
Kolejnym argumentem jest że mroźki lub
F porady, które mają na celu cięć
H prace. Ciężko pracować, być 1 praci 9223
H praci dźwięk różnieli parują. Jak po to
H by podnieć żyć. Jedytna ak Mary Kłosowska

Rys. 3.

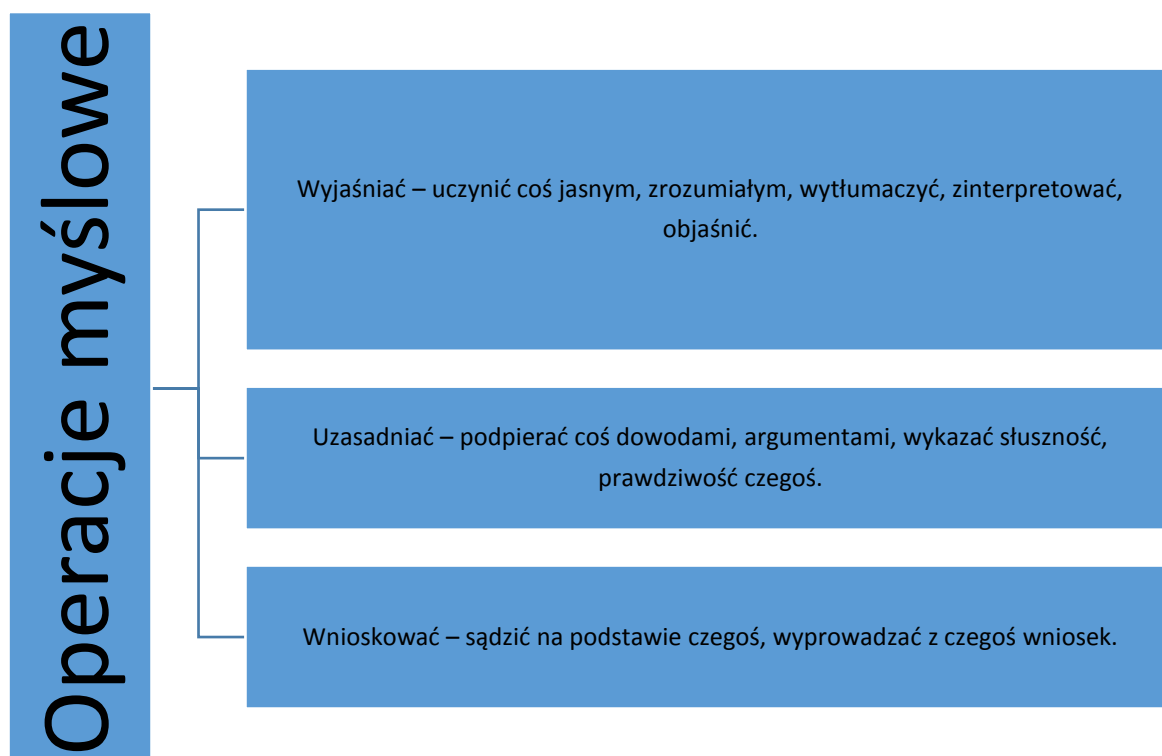
Inne prace z egzaminu maturalnego, które nie zostały uznane za wystarczającą realizację zadania, podobnie jak cytowane wypracowanie, najczęściej zawierają błędy rzeczowe. Pojawiały się one w prezentacji wybranych postaci, wpływając na jakość realizacji tematu, co z kolei wpłynęło na obniżenie punktacji.

Kompozycja takich prac nie jest funkcjonalna w kontekście formy rozprawki. Wywód stanowi ogólnikowe refleksje o pracy pozbawione funkcji argumentacyjnej. Brak zamysłu kompozycyjnego oraz brak spójności to wyraźne znaki braku panowania nad formą wypowiedzi. W tego typu wypracowaniach występują znaczne zaburzenia zgodności logicznej i gramatycznej między kolejnymi zdaniami (np. poszczególne zdania wstępu nie są powiązane, podobnie jak luźne dywagacje o pracy na podstawie tekstu *Ziemia, planeta ludzi*).

Na czym zatem polega redagowanie tekstu własnego według nauczycieli? Stwierdzili zgodnie, że trzeba pisać i do rzeczy, i do ludzi.

Pisanie to nadawanie formy słownej wszystkiemu, co zostało wcześniej starannie przemyślane. Należy zaczynać od przeanalizowania tematu. Bez dobrych notatek nie będzie dobrego tekstu. Plan to jego podstawa. Wstęp jest wprowadzeniem do tekstu, a zakończenie to szansa na zrobienie dobrego wrażenia. Tekst spójny to taki, w którym sąsiadujące ze sobą zdania i akapity muszą być powiązane. Styl ma być dopasowany do tematu i formy wypowiedzi. Tekst staje się naprawdę dobry dopiero po korekcie. Musi być poprawny pod względem językowym, a przy tym przejrzysty, zrozumiały, logiczny, jak również elegancki, zachęcający do czytania. Każdy tekst ma budowę hierarchiczną; składa się z większych części (początek, środek, koniec), które zawierają mniejsze części – aż do wyrazów i utworzonych z nich zdań.

Twórczemu, czyli refleksyjnemu pisaniu towarzyszą operacje myślowe. Przykładowe operacje myślowe ukazuje poniższy schemat.

Rys. 4.

Rola ćwiczeń redakcyjnych w doskonaleniu kompetencji kluczowych

Uczestnicy warsztatów i konferencji podkreślali znaczącą rolę ćwiczeń redakcyjnych w doskonaleniu kompetencji kluczowych. Otrzymali kilka propozycji z tego zakresu tematycznego. Oto jeden z przykładów:

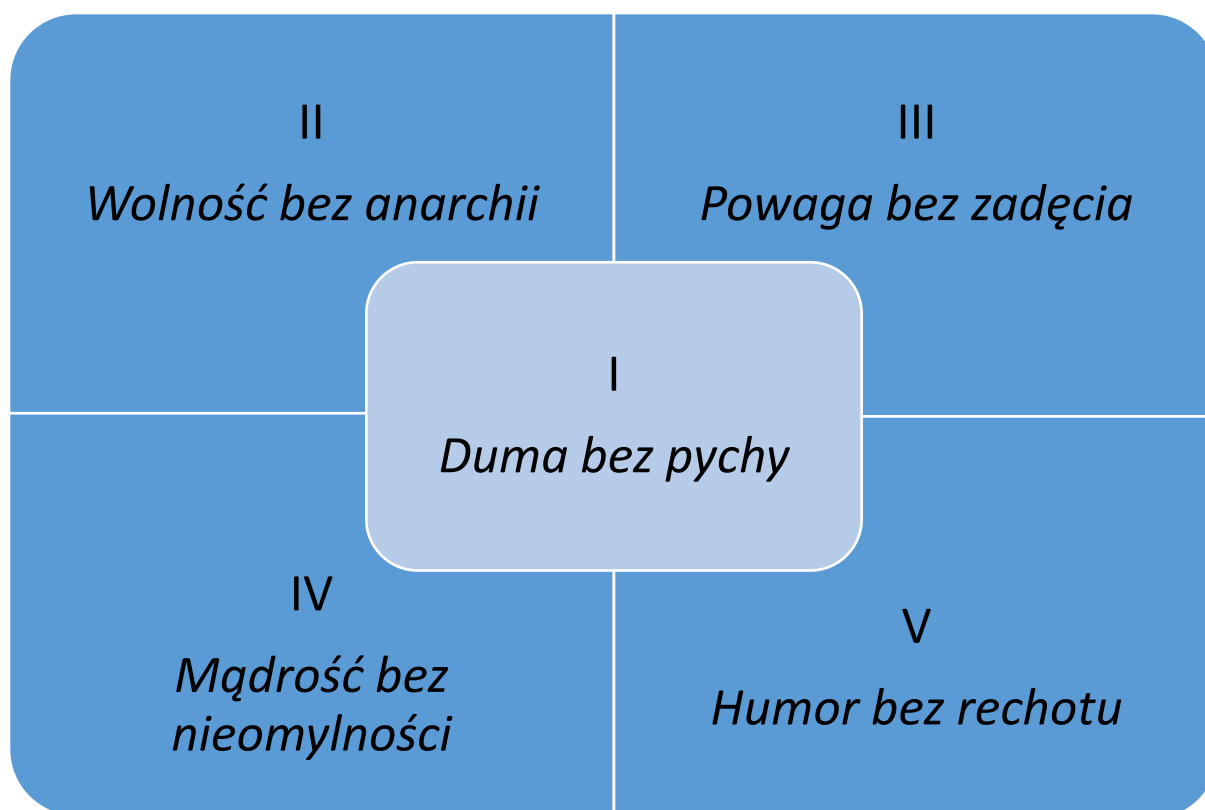
Ćwiczenie: „Zanim zaczniesz pisać rozprawkę”

Ćwiczenie adresowane do uczniów szkoły ponadpodstawowej polegało na zinterpretowaniu sformułowań o kategoriach myślowych i estetycznych charakteryzujących postawę człowieka w sytuacjach egzystencjalnych.

Treść ćwiczenia

Rozważ problem na podstawie wybranego przez Ciebie fragmentu tekstu literackiego, który uczynisz punktem wyjścia swoich refleksji, oraz innych wybranych tekstów kultury⁴.

⁴ Inspirację do zredagowania ćwiczenia stanowiły sformułowania Pawła Potoczyna z internetowego wywiadu o wskazówkach dla studentów SWPS-u.

Rys. 5.

Komentarz

Realizacja ćwiczenia wymagała od uczniów pracy w warunkach klasowych – najpierw w formie burzy mózgów w grupach, a następnie jako indywidualne redagowanie konspektu. Nauczyciel po zakończeniu ćwiczenia prosił wybranych uczniów o przedstawienie na forum klasy efektów ich pracy. Pozostali uczniowie po zapoznaniu się z konspektami komentowali je i uzupełniali własne spostrzeżenia na zadany temat. Nauczyciel w rozmowie kierowanej ustalał z uczniami ostateczne zapisy do konspektów.

W realizacji ćwiczenia oczekiwano od uczniów wykazania się umiejętnościami:

- zdefiniowania pojęć danych w zadaniu (np. dumy, pychy, humoru i rechotu),
- dostrzeżenia różnic znaczeniowych,
- sformułowania stanowiska,
- wybrania materiału rzeczowego w celu egzemplifikacji własnego zdania,
- sformułowania argumentów wraz z przykładami.

Przykładowe realizacje ćwiczenia⁵

„Duma bez pychy”. Rozważ problem na podstawie wybranego przez Ciebie fragmentu tekstu literackiego, który uczynisz punktem wyjścia swoich refleksji, oraz innych wybranych tekstów kultury.

⁵ Zachowano oryginalną pisownię.

„1. Czy duma może istnieć bez pychy? Rozważ problem, odwołując się do podanego fragmentu *Wielkiej improwizacji z Dziadów* części III Adama Mickiewicza, całego tekstu oraz innych tekstów kultury.

Teza:

Pomiędzy pojęciem dumy i pychy cienka granica, którą łatwo przekroczyć. Zachowanie wielu bohaterów literackich pokazało zatarcie tej granicy.

Postacią literacką, która przekracza granicę między dumą i pychą, jest Konrad z *Dziadów* cz. III Adama Mickiewicza. Przekonany o swojej wyjątkowości, uważa, że znajduje się wyżej w hierarchii społecznej niż inni ludzie i z tego powodu uzurpuje sobie misję zbawienia ludzkości, jak prorok, demiurg. Jego pycha prowadzi do bluźnierstwa. Żąda od Boga władzy nad duszami i podważa wielkość Stwórcy. Wyznaje w przypiływie mocy:

»Ja czuję nieśmiertelność, nieśmiertelność tworzę.

Cóż Ty większego mogłeś zrobić Boże?»

Początkowa duma związana z faktem, że bohater jest artystą, przerodzi się w pychę, gdy chce objąć władzę nad ludzkością. Dochodzi do tego, że przekonany o swojej potędze i bezkarności, chce wypowiedzieć ostateczne bluźnierstwo skierowane do Boga. Słów bluźnierstwa nie wypowiada, ponieważ mdleje”.

Komentarz do realizacji ćwiczenia

W realizacji ćwiczenia uczennica wykazała się znajomością formuły egzaminu maturalnego z języka polskiego, zasad konstrukcji zadania egzaminacyjnego (zgodnie z zapisami informatora). Do sformułowania określenia „duma bez pychy” dodała fragment *Wielkiej improwizacji*, sformułowała własne stanowisko o tym, że w jej rozumieniu pomiędzy pojęciem dumy i pychy przebiega cienka granica, którą człowiekowi łatwo jest przekroczyć. Jako przykład bohatera literackiego, którego życie dowiodło zatarcia tej granicy, wybrała Konrada. W jego opisie zawarła istotne fakty dotyczące kreacji bohatera dramatu Adama Mickiewicza. Nie zostały one jednak pogłębione. Wykonując ćwiczenie w warunkach klasowych, nie umiała efektywnie wykorzystać czasu i wykazać się znajomością lektury. To zaledwie wprowadzenie do pełnej realizacji zadania i refleksji nad jego problematyką. Konieczne zatem okazało się uzupełnienie konspektu w ramach pracy domowej i samokształcenia.

„2. Redaguję polecenie

Czy istnieje granica między dumą a pychą rozważ problem, odwołując się do minimum trzech tekstów kultury. Twoja praca powinna liczyć co najmniej 250 słów.

Wprowadzenie do tematu + teza

Z reguły każdy człowiek jest inny. Z niektórymi osobami sympatyzujemy, ponieważ odpowiada nam ich charakter i mamy wspólne zainteresowanie. Jednak są tacy ludzie, z którymi nie możemy wytrzymać, ponieważ uważają się za lepszych od innych i charakteryzuje ich zbyt

wysokie mniemanie o samych sobie. Mimo że kiedyś byli inni, to właśnie otoczenie ich takimi uczyniło. Mogłoby się wydawać, że granica między dumą a pychą jest ogromna, ale tak naprawdę jest prawie nienamacalna. Jest to tak szybki proces, że nawet człowiek nie będzie w stanie zauważyć, kiedy stał się swoją gorszą stroną.

Zaczynam podawać takie argumenty, żeby były adekwatne do postawionej tezy.

Rodzice Zenona Ziembiewicza z powieści *Granica* autorstwa Zofii Nałkowskiej, którzy w czasach dzieciństwa swojego syna byli dla niego wzorem, on ich szanował, wręcz podziwiał, to, że są tacy inteligentni i zaznajomieni ze światem. Kiedy Zenon odkrył prawdę zaczął myśleć, jakie to żalosne, że matka śpiewa w kółko tę samą francuską piosenkę. Tym czasem Walerian Ziembiewicz i jego żona Joanna nadal się wywyższali i pokazywali, jaką są idealną rodziną. Zwłaszcza w przypadku zdrad i nieistniejącego już majątku.

Podaję kolejne argumenty i je rozwijam

Moralność pani Dulskiej Gabrieli Zapolskiej – chciałam tutaj rozwinąć wątek samej rodziny i pokazać jej zakłamanie.

Pan Tadeusz Adama Mickiewicza, postać Jacka Soplicy przed zabójstwem Stolnika Horeszki.

Jądro ciemności Josepha Conrada, postać Kurza i jego życie z dala od cywilizacji.

Wnioski/zakończenie

Zapiszę to, co wynika z moich argumentów i przywołanych tekstów kultury”.

Komentarz do realizacji ćwiczenia

W realizacji zadania uczennica dyscyplinuje siebie zapisami o kolejnych czynnościach koniecznych w przygotowywaniu się do redagowania rozprawki problemowej na zadany temat. Przeważa jednak linearne odtworzenie postaw i zachowań Ziembiewiczów, brakuje argumentacji. Uczennica posługuje się marginalnie pojęciami dumy i pychy. Istnieje niebezpieczeństwo odejścia od tematu, szczególnie w przykładzie tekstu Gabrieli Zapolskiej. W lekturze pycha stanowi tło dla zachowań Dulskich, ponieważ autorka podejmowała kwestie niebezpiecznych postaw społecznych (zakłamanie, dulszczyzna, kołtuneria, filisterstwo). Realizacja ćwiczenia została zredagowana wadliwym językiem, jednak można uznać, że po konsultacjach, omówieniu i korektach stanowić będzie punkt wyjścia do dalszych rozważań i zredagowania pełnego tekstu rozprawki.

Wszyscy uczniowie na podstawie różnych źródeł doskonalą swoje zapisy, np. porównują spostrzeżenia z zapisami na portalu internetowym www.psychologiazycia.com. Korzystają z zasobów bibliotek szkolnych, zwłaszcza ze zbiorów czasopism, takich jak „Charaktery”, „Psychologia w praktyce”, „Głos pedagogiczny”. Analizując dostępne słowniki, definiują pojęcia zawarte w zadaniu:

„O dumie i pysze

Duma to stan zadowolenia z siebie samego z powodu podejmowanych wysiłków lub uzyskanych korzyści, natomiast pycha to pojęcie i postawa człowieka charakteryzująca się nadmierną wiarą we własną wartość i możliwości, a także wyniosłością. Człowiek pyszny ma nadmiernie wysoką samoocenę i mniemanie o sobie. Gdy jest wyniosły, towarzyszy mu zazwyczaj agresja”.

Uczniowie wspólnie wybierają najbardziej funkcjonalne lektury do tematu. Wykorzystują zarówno teksty zawarte w podstawie programowej, znane ze szkoły, jak i utwory z własnych doświadczeń czytelniczych.

W wypowiedziach uczniów pojawiało się zacytowane ze wskazanego portalu ważne ustalenie:

„Pragniemy poczucia szczęścia, nie tylko dla siebie, ale również dla drugiego człowieka. Stajemy się lepsi i tym samym budujemy autorytet zdrowej dumy”.

To sformułowanie uporządkowało postawę uczniów, ich myślenie o Konradzie i o sobie samych w różnych sytuacjach życiowych. Bohaterowie Nałkowskiej i Zapolskiej nie stanowią natomiast w tym ujęciu adekwatnych przykładów, są antybohaterami.

Wnioski, rekomendacje i inne ustalenia

Zebrany materiał pokazuje, że argumentowanie rozwija kompetencje językowe i społeczne, ponieważ:

- skłania do poszukiwania i przetwarzania informacji;
- przypomina, że język służy budowaniu relacji z ludźmi;
- uczy wnikliwej analizy tematów, tekstów, zjawisk przedstawionych;
- kształtuje postawy związane ze światem wartości (pycha, duma, natura...);
- pokazuje, że to, co wypracowano samodzielnie, warto konfrontować ze stanowiskiem innych ludzi;
- przypomina o umiejętności wybierania złotego środka, szukania wspólnych stanowisk, podobnych przekonań;
- uczy rozstrzygania sytuacji wątpliwych oraz szanowania zdania innych;
- nakazuje systematyczne uzupełnianie, pogłębianie wiedzy i umiejętności, co jest formą przygotowania do uczenia się przez całe życie, czyli systematycznego samokształcenia.

W pracy znalazły się także dowody na to, że kompetencje kluczowe, uznawane za konieczne do tego, by obywatele UE podobnie funkcjonowali w świecie zmian, są ze sobą ściśle powiązane, a ich liczba to tylko zapis porządkujący i przypominający o znaczeniu:

1. porozumiewania się w języku ojczystym,
2. porozumiewania się w językach obcych,

3. kompetencji matematycznych i podstawowych kompetencji naukowo-technicznych,
4. kompetencji informatycznych,
5. umiejętności uczenia się,
6. kompetencji społecznych i obywatelskich,
7. inicjatywności i przedsiębiorczości,
8. świadomości i ekspresji kulturalnej.

Nauczyciele otrzymali jako materiał do wykorzystania fragment wypowiedzi Richarda P. Feynmana z książki *Pan raczy żartować, panie Feynman!* Ten naukowiec i zdobywca Nagrody Nobla w dziedzinie fizyki twierdził, że to ojciec zachęcał go do zadawania pytań i sięgania do istoty rzeczy. Na podstawie wypowiedzi o doświadczeniach zdobytych na zajęciach z filozofii poznajemy najważniejsze ustalenie – wskazówkę do tworzenia wypowiedzi argumentacyjnej. Nie uda się jej stworzyć bez refleksji. Przytaczamy ten fragment w całości zamiast podsumowania, dla zachęty i do refleksji.

Richard P. Feynman

***Pan raczy żartować, panie Feynman!*⁶**

Kiedy studiowałem na MIT, interesowały mnie tylko nauki ścisłe; z wszystkich innych przedmiotów byłem kiepski. Obowiązywała jednak zasada, że trzeba zaliczyć kilka kursów humanistycznych, żeby się trochę „dokulturalnić”. Poza obowiązkową literaturą angielską były jeszcze dwa kursy do wyboru, więc zacząłem przeglądać listę i natychmiast natrafiłem na astronomię – jako kurs humanistyczny! Na tym roku upiekło mi się więc dzięki astronomii. Rok później znów przestudiowałem listę, minąłem literaturę francuską i tym podobne, by wreszcie natrafić na filozofię. Był to przedmiot najbardziej zbliżony do nauk ścisłych, jaki znalazłem.

Zanim zrelacjonuję, co się zdarzyło na filozofii, opowiem o literaturze angielskiej. Zadawano nam wypracowania na różne tematy. Na przykład Mill napisał coś o wolności, a my mieliśmy to przeanalizować. Jednak zamiast się zająć wolnością polityczną, tak jak Mill, ja napisałem o wolności w kontaktach międzyludzkich – o problemie udawania i kłamania, żeby kogoś nie urazić. Postawiłem pytanie, czy ta nieustanna gra pozorów w kontaktach międzyludzkich nie prowadzi do nadwątlenia tkanki moralnej społeczeństwa”. Ciekawa kwestia, ale trochę inna od tej, którą mieliśmy omówić.

Kolejnym tekstem, który mieliśmy przeanalizować, był esej *O kawałku kredy* Huxleya, gdzie opisuje on, jak to zwyczajny kawałek kredy, który trzyma w dłoni, to skamieliny zwierząt, wydźwignięte na powierzchnię ziemi przez siły górotwórcze, a następnie wydobywane w kamieniołomach po to, by służyć do przekazywania idei na tablicy szkolnej.

I znowu zamiast omówić zadany esej, napisałem jego parodię pod tytułem *O pyłku kurzu*: jak to pył zmienia kolor nieba o zachodzie słońca, przyspiesza kondensację pary, a zarazem opad deszczu et cetera. Stale kombinowałem, stale próbowałem się wymigać.

Ale kiedy zadano nam temat z *Fausta* Goethego, sytuacja była beznadziejna! Dramat jest za długi, żeby go sparodiować albo odcedzić z niego jakiś „ciekawny” problem. Miotąłem się więc po całej konfraterni i powtarzałem: „Nie dam rady. Nie napiszę tego. Nie napiszę tego!”

Jeden z konfratrów powiedział wreszcie:

⁶ R.P. Feynman, *Pan raczy żartować, panie Feynman!*, tłum. T. Bieroń, Wydawnictwo Znak, Kraków 2007, s. 48–50.

– Słuchaj, Feynman, jak nic nie napiszesz, profesor sobie pomyśli, że ci się nie chciało. Powinieneś napisać wypracowanie o czymkolwiek – na taką samą ilość słów – i załącz notatkę, że nie potrafisz zrozumieć *Fausta*, że nie masz do tego serca, że nie jesteś w stanie nic napisać na ten temat.

Tak zrobiłem. Napisałem długi esej po tytule *O ograniczeniach rozumu*. Zastanawiałem się wcześniej nad naukowymi metodami rozwiązywania problemów i doszedłem do wniosku, że rozum podlega pewnym ograniczeniom: metodami naukowymi nie da się ustalić wartości moralnych, itd., itd.

Inny konfrater udzielił mi dalszej rady.

– Feynman, to się nie uda. Nie możesz oddać pracy, która nie ma nic wspólnego z *Faustem*. Musisz jakoś wpleść to, co napisałeś, w *Fausta*.

– Zwariowałeś! – mówię. [...]

Dopisałem więc jeszcze pół strony, gdzie stwierdziłem, że Mefistofeles ucieleśnia rozum. Faust ucieleśnia ducha, Goethe zaś stara się pokazać ograniczenia rozumu. Dopracowałem wcześniejsze fragmenty, żeby przejście do *Fausta* nie było zbyt nagłe i oddałem wypracowanie.

Profesor kazał nam przychodzić indywidualnie na konsultacje.

Wszedłem do gabinetu, spodziewając się najgorszego.

– Część wstępna jest bardzo dobra – powiedział – ale fragment poświęcony *Faustowi* nieco za krótki. W sumie dałem panu B+.